

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/aparat-bezpieczenstwa/127875,Informatorzy-podziemia-niepodleglosciowego-w-strukturach-Ministerstwa-Bezpieczen.html>

Magazyny archiwalne AIPN. Fot. Katarzyna Adamów (IPN)

ARTYKUŁ

Informatorzy podziemia niepodległościowego w strukturach Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Komórka kontrwywiadowcza „Cyrk”

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: AGNIESZKA CHRZANOWSKA-PIETRZAK
21.08.2026

W instalowanych przez komunistów na ziemiach polskich od 1944 r. strukturach aparatu bezpieczeństwa publicznego zatrudniani byli niejednokrotnie ludzie wykonujący zadania wywiadowcze i kontrwywiadowcze na zlecenie podziemia niepodległościowego.

Konspiratorzy byli celowo wprowadzani do bezpieki na polecenie swych dowódców lub z niej pozyskiwani. Po dekonspiracji traktowano ich jak zdrajców oraz szpiegów i poddawano brutalnym śledztwom, które kończyły się wydaniem najwyższych wyroków skazujących, często kary śmierci.

Część „Liceum”

Przykładem takiego działania jest sprawa członków komórki kontrwywiadowczej krypt. „Cyrk” ekspozytury wywiadowczej 2. Korpusu Polskiego krypt. „Liceum”. Była to ekspozytura, której geneza sięgała struktur Referatu Wschód Wydziału Wywiadu Ofensywnego Oddziału II Komendy Głównej Związku Walki Zbrojnej.

Sieć wywiadu wschodniego działała pod krypt. „WW-72”, „Pralnia”, „Ekipa Wschód” i „Pralnia II”. Po podporządkowaniu w 1945 r. sieci 2. Korpusowi, ekspozytura dowodzona przez kpt. Henryka Żuka nosiła krypt. „Port”, a po jego aresztowaniu działała pod krypt. „Liceum” z kpt. Barbarą Sadowską na czele.

W październiku 1945 r. w jej strukturach utworzona została komórka łączności samochodowej i kontrwywiadowcza o krypt. „Cyrk”, którą kierował por. Stanisław Karolkiewicz „Szczęsny”, „Rylski”. Od swych przełożonych otrzymał kontakt i nawiązał współpracę z Haliną Zwinogrodzką (ps. „Niewiadomska”), pracownicą kancelarii ogólnej Departamentu Więziennictwa i Obozów MBP, która już od czerwca 1945 r. współpracowała z „Pralnią II”, działającą wówczas w ramach Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj. Podczas okupacji Zwinogrodzka była łączniczką AK o ps. „Iwona” i walczyła w Powstaniu Warszawskim.

Drugim informatorem „Rylskiego” był pozyskany przez niego w listopadzie Henryk Dzięgielewski, były – do października 1945 r. – pracownik Wydziału I Departamentu I (kontrwywiadowczego) MBP, żołnierz AK ps. „Miś”, więzień KL Auschwitz. Ten z kolei dla otrzymywania aktualnych informacji nawiązał kontakt ze swą znajomą, Józefą Majewską, zatrudnioną w charakterze pomocy biurowej w Departamencie I.

Halina Zwinogrodzka, 1943 r.
(fot. z zasobu AIPN)

Józefa Majewska, 1943 r. (fot. z zasobu AIPN)

Od sukcesów do dekonspiracji

Praca informatorów komórki „Cyrk” trwała do początku marca 1946 r. W tym czasie przekazali szereg cennych informacji oraz oryginalnych dokumentów, w tym m.in. listy pracowników obu departamentów z uwzględnieniem funkcji, charakterystyk i adresów zamieszkania, instrukcję dotyczącą osób uprawnionych do

przeprowadzania inspekcji działów specjalnych, listę więźni i ich naczelników, listę oficerów śledczych, mających wstęp do więzienia na Mokotowie, dane o aresztowanych członkach NSZ, informacje o repatriantach z Francji zatrudnionych w MBP czy zaświadczenia podróży wystawione na pracowników Departamentu Więziennictwa.

„Niewiadomska”, współpracując wcześniej z „Pralnią II”, przekazała regulaminy więzienne i obozowe, a także oryginalne rozkazy dyrektora Departamentu Więziennictwa i ministra bezpieczeństwa publicznego. Ponadto ustnie podała informacje dotyczące struktury organizacyjnej swego działu, stosunku komunistycznej władzy do żołnierzy AK i NSZ, przynależności funkcjonariuszy MBP do PPR.

28 lutego 1946 r. doszło do zatrzymania członków komórki samochodowej „Cyrk” w trakcie strzelaniny, jaką wywołali na ulicy Warszawy. Na podstawie ich zeznań funkcjonariusze MBP szybko dotarli do Karolkiewicza, w którego mieszkaniu zarekwirowali materiały pochodzące od informatorów z kontrwywiadu. Dzięgielewski został aresztowany 7 marca, dzień później aresztowano Zwinogrodzką i Majewską.

„Niewiadomska” tak zapamiętała moment zatrzymania:

„Przed moim biurkiem w pracy zjawił się niespodziewanie kierownik Wydziału Specjalnego Detiuk [Teodor Detiuk] i oświadczył, że dyrektor Łańcut [Dagobert Łańcut] chce mnie widzieć. Po rozmowie w gabinecie Łańcuta, której zupełnie nie pamiętam, Detiuk wyprowadził mnie do czekającego przed budynkiem samochodu, którym zawieziono mnie do sąsiedniej bramy więzienia na Mokotowie i oddano w ręce katów Wydziału Śledczego”.

Pokazowa rozprawa

Sprawa informatorów komórki „Cyrk” była rozpatrywana łącznie i wyłączona ze sprawy głównej ekspozytury „Liceum”. W tym czasie Barbara Sadowska, po swym aresztowaniu 13 marca 1946 r., podjęła decyzję o ujawnieniu sieci w zamian za gwarancje bezpieczeństwa od władz, za zapewnienie, że żaden z aresztowanych jej współpracowników nie otrzyma kary śmierci oraz że zapadną łagodne wyroki. Jednak sprawa informatorów „Cyrku” prowadzona była przez bezpiekę poza dokonywanym ujawnieniem. Rozprawa odbyła się 22 sierpnia 1946 r. w gmachu MBP przy ul. Koszykowej.

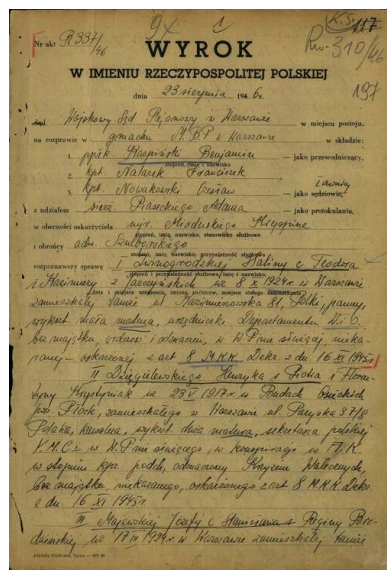
„Zawieźli mnie na Koszykową, do Centrali UB. Ja nie znałam ani Majewskiej ani Dzięgielewskiego. Sala, do której nas wprowadzili była bardzo duża i pełna ludzi. Z boku, od strony korytarza, znajdowały się dwa wejścia. Pamiętam, jak podczas przerwy ludzie z tylnych rzędów przychodzili do przodu, przyglądać się

nam. Oglądali nas, jak wyglądają zbrodniarze, ci którzy próbowali obalić rząd Polski. Rozprawa była pokazowa – dla pracowników UB”

- wspominała Halina Zwinogrodzka.

Wyrokiem z 23 sierpnia Zwinogrodzka i Dziegielewski zostali skazani na karę śmierci, Majewska na karę 6 lat pozbawienia wolności. W uzasadnieniu wyroku zapisano:

„Przy wymiarze kary sąd wziął pod uwagę okoliczność, że wszyscy trzej oskarżeni byli pracownikami MBP, że naruszyli przyrzeczenia służbowe i wykorzystując swoje stanowiska służbowe przekazywali wiadomości i dokumenty dla celów służbowych”.

Wyrok Wojskowego Sądu
Rejonowego w Warszawie, 23
sierpnia 1946 r. (z zasobu AIPN)

[illegible]

**Wyrok Wojskowego Sądu
Rejonowego w Warszawie, 23
sierpnia 1946 r. (z zasobu AIPN)**

[illegible]

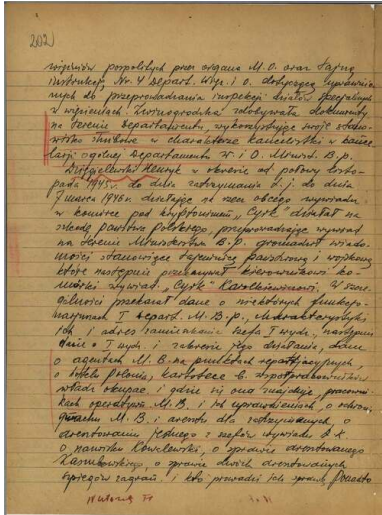
**Wyrok Wojskowego Sądu
Rejonowego w Warszawie, 23
sierpnia 1946 r. (z zasobu AIPN)**

12-00
4
Stawowa tajemny wyrok, a rozprawa daw
o awansu grupy N.S.R. składający 49 z 5
osob a tym samym jedną osobę. Wraz z 22
funkcją i mieszkaniami N.B.P. zdanym
podkreślił i zwrócił uwagę na niezgodność funkcji
nazwa N.B.P. jak i wrota i zdanym
-a tym samym i gdzie zdanym- tym popie
nia przekształca- mieszkanie w art. 8 N.B.P.
zobacz z dnia 16.11.1945. Na zasadzie art. 8 N.B.P. zobacz
1. za to skazać
I Zarządowski Zakład z Tiedem na przedmiot
poprawione z art. 8 Dekretu z dnia 16.11.1945. na
mocy postanowienia tegoż art. na mocy art. 46, 49 N.B.P. zobowiązać prawa
publika i obywatelskich praw honorowych
na zawsze oraz na mocy art. 48, 51 N.B.P.
przekształcić mieszkanie na mocy skazania
Pawła
II Zarządowski Zakład z Tiedem na mocy
poprawione z art. 8 Dekretu z dnia 16
11.1945. na mocy postanowienia tegoż art. na
mocy art. 46, 49 N.B.P. zobowiązać prawa
publika i obywatelskich praw honorowych
na zawsze oraz na mocy art. 48, 51 N.B.P.
przekształcić mieszkanie na mocy skazania
Pawła
III Najwyższy Trybunał z Tiedem na mocy
poprawione z art. 8 Dekretu z dnia 16.11.1945.
Kulka 11

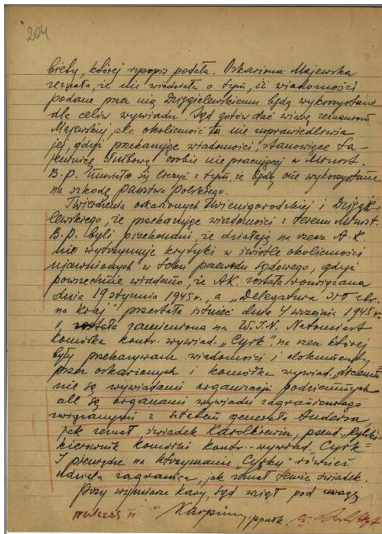
Wyrok Wojskowego Sądu
Rejonowego w Warszawie, 23
sierpnia 1946 r. (z zasobu AIPN)

5
7-15
na mocy postanowienia tegoż art. na mocy art. 46, 49 N.B.P. zobowiązać prawa
publika i obywatelskich praw honorowych na (Art.) Państwa
zobacz z dnia 16.11.1945. Na zasadzie art. 8 N.B.P. zobacz
1. za to skazać
II Zarządowski Zakład z Tiedem na mocy
poprawione z art. 8 Dekretu z dnia 16
11.1945. na mocy postanowienia tegoż art. na
mocy art. 46, 49 N.B.P. zobowiązać prawa
publika i obywatelskich praw honorowych
na zawsze oraz na mocy art. 48, 51 N.B.P.
przekształcić mieszkanie na mocy skazania
Pawła
III Najwyższy Trybunał z Tiedem na mocy
poprawione z art. 8 Dekretu z dnia 16.11.1945.
Kulka 11

Wyrok Wojskowego Sądu
Rejonowego w Warszawie, 23
sierpnia 1946 r. (z zasobu AIPN)

Wyrok Wojskowego Sądu
Rejonowego w Warszawie, 23
sierpnia 1946 r. (z zasobu AIPN)

Wyrok Wojskowego Sądu
Rejonowego w Warszawie, 23
sierpnia 1946 r. (z zasobu AIPN)

Miesiąc później Bolesław Bierut decyzją z 18 września zamienił karę śmierci na dożywotnie więzienie. Majewska wyszła na wolność w 1952 r., Zwinogrodzka i Dzięgielewski w 1956 r.

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

COFNIJ SIĘ